

Μελιγκοπούλου, Μ-Ε. (2016). Η μουσική διδασκαλία - μάθηση στη χορωδιακή πρόβα. Τα αποτελέσματα μορφών τυπικής και άτυπης διδασκαλίας μέσα από μια πενταετή διαχρονική έρευνα σε παιδική πολυφωνική χορωδία ομοίων φωνών. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (Επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση)* (σσ. 305-314). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.

**Η μουσική διδασκαλία - μάθηση στη χορωδιακή πρόβα.
Τα αποτελέσματα μορφών τυπικής και άτυπης διδασκαλίας μέσα από
μια πενταετή διαχρονική έρευνα σε παιδική πολυφωνική χορωδία
ομοίων φωνών**

Μαρία-Έμμα Μελιγκοπούλου

Διδάκτορας Ιονίου Πανεπιστημίου - ΠΔ 407 - Ιόνιο Πανεπιστήμιο ΤΜΣ

mariamelig@ionio.gr

Περίληψη

Η έρευνα εστιάζεται στην παρατήρηση της ανάπτυξης των εξής ικανοτήτων των χορωδών: α) εκ πρώτης όψης ανάγνωση χορωδιακής παρτιτούρας, β) ερμηνεία χορωδιακών έργων ανάλογα με την εποχή και το ύφος τους, γ) εκτέλεση χορωδιακής μουσικής σε τρίο ή κουαρτέτα και δ) φωνητική τεχνική. Από τη διαδικασία της πενταετούς έρευνας παρατηρήθηκαν τα εξής αποτελέσματα: α) σημαντική πρόοδος της ικανότητας ανάγνωσης της παρτιτούρας μέσα από τυπικές μορφές μάθησης, β) ανάπτυξη ικανότητας ερμηνείας χορωδιακής μουσικής διαφορετικών εποχών και υφών κυρίως μέσα από τυπικές και δευτερευόντως άτυπες μορφές μάθησης, και κυρίως της μίμησης της φωνής της διδάσκουσας, γ) Ανάπτυξη ικανότητας τραγουδιού σε φωνητικά τρίο/κουαρτέτα μέσα από τυπικές μορφές, ενώ σημαντικός ήταν και ο ρόλος του μουσικού αφτιού του χορωδού και δ) ανάπτυξη φωνητικής τεχνικής κυρίως μέσα από την άτυπη μέθοδο της μίμησης της φωνής της διδάσκουσας, η οποία ήταν εξαιρετικά αποτελεσματική έως την ηλικία της έναρξης της μεταφώνησης όπου σταδιακά κατέστη αναποτελεσματική και αντικαταστάθηκε από τυπικές μορφές μάθησης.

Λέξεις κλειδιά: παιδική χορωδία, φωνητική αγωγή, ανάγνωση παρτιτούρας, τραγούδι σε φωνητικά τρίο/κουαρτέτα, ερμηνεία χορωδιακής μουσικής

Meligopoulou, M.-E. (2016). Music teaching and learning in the choir rehearsal. The results of formal and informal teaching during a five years' research in a polyphonic children's choir of equal voices. In M. Kokkidou & Z. Dionyssiou (Eds.), *Music Literacy: Formal and Informal Ways of Music Teaching-Learning (Proceedings of the 7th International Conference of the Greek Society for Music Education)* (pp. 305-314). Thessaloniki: GSME.

Music teaching and learning in the choir rehearsal. The results of formal and informal teaching during a five years' research in a polyphonic children's choir of equal voices

Maria-Emma Meligopoulou

PhD, Researcher (PD 407), Ionian University

mariamelig@ionio.gr

Abstract

The research focuses on the development of the following abilities of the young chorister: a) sight reading of the choral score at the rehearsal, b) understanding of different kinds of choral music interpretation, c) singing in vocal trio/quartets and d) vocal technique. Through the process of the research the following results were observed: a) sight reading was dramatically improved through formal music learning and reading methods, b) both formal and informal learning tools helped the singers to improve their ability to sing in different musical styles c) musical ear seemed to be the crucial factor for a child to sing in trio/quartet along with his/her ability to read his/her own vocal part, d) informal learning tools were especially effective on developing the voice of children under 11 years old, whereas formal tools became primary source of help for children 12 and older, especially for those who experienced voice change.

Keywords: children's choir, vocal technique, sight-reading, vocal trio/quartet, music interpretation.

Εισαγωγή

Η συμμετοχή του παιδιού σε μια χορωδία αποτελεί μια πολύπλευρη εμπειρία. Μέσα από τη χορωδιακή πράξη καλλιεργούνται συγκεκριμένες μουσικές δεξιότητες, όπως η ικανότητα για τραγούδι στον τόνο, βασικά στοιχεία της τεχνικής του τραγουδιού, η μουσική ανάγνωση, η μουσική ερμηνεία ανάλογα με το ύφος και την εποχή του διδασκόμενου ρεπερτορίου. Καλλιεργούνται επίσης και εξω-μουσικές δεξιότητες, όπως η ομαδική πειθαρχία, ο αλληλοσεβασμός των μελών της ομάδας, η κοινωνικότητα, ο αυτοέλεγχος και η ατομική υπευθυνότητα. Όλα τα παραπάνω στοιχεία συμβάλλουν στη γενική πνευματική καλλιέργεια και ανάπτυξη του παιδιού και του προσφέρουν σημαντικές γνώσεις και βιώματα που το βοηθούν να διαμορφώσει μια τεκμηριωμένη προσωπική θεώρηση για τη μουσική και τις τέχνες εν γένει (Ashworth Bartle, 1993· Choksy, 1974).

Θέμα της παρούσας εισήγησης είναι μια διαχρονική έρευνα, η οποία διαμορφώθηκε μέσα από τη συστηματική συγκέντρωση στοιχείων που αφορούσαν τη φωνητική πρόοδο και την ανάπτυξη της ικανότητας ανάγνωσης μουσικού κειμένου των μελών μιας παιδικής πολυφωνικής χορωδίας κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2006 - 2010. Στη χορωδία εφαρμόστηκε ένα πειραματικό πρόγραμμα διδασκαλίας χορωδιακής μουσικής, με διαβαθμισμένο βαθμό δυσκολίας. Στην αρχή του πειράματος εφαρμόστηκαν απλά μονοφωνικά (*unison*) χορωδιακά έργα και κατά την ολοκλήρωσή του, στο τέλος του 5^{ου} έτους, η χορωδία ήταν σε θέση να ερμηνεύει ατονική (*atonal*) μουσική *a cappella*.

Ειδικότερα, η έρευνα επικεντρώθηκε στην ανάπτυξη των εξής ικανοτήτων των χορωδών:

- α) εκ πρώτης όψεως ανάγνωση (*prima vista*) μέσα από το διδασκόμενο ρεπερτόριο,
- β) κατάλληλη ερμηνεία χορωδιακών έργων ανάλογα με την εποχή και το ύφος τους,
- γ) τραγούδι σε φωνητικά τρίο και κουαρτέτα (ανάλογα με τη διανομή φωνών του έργου) και
- δ) φωνητική τεχνική.

Μεθοδολογία

Στο βάθος της πενταετούς έρευνας υπήρξαν τόσο χορωδοί που διέκοψαν την παρακολούθηση της χορωδίας, όσο και χορωδοί που εισήχθησαν μεταγενέστερα σε αυτήν. Στην παρούσα παρουσίαζονται τα αποτελέσματα από τα στοιχεία που προέκυψαν για τους 37 συνολικά χορωδούς που συμμετείχαν ανελλιπώς στο πενταετές πρόγραμμα, ώστε τα στοιχεία που θα διεξαχθούν να είναι συγκρίσιμα μεταξύ τους.

Καθώς η έρευνα ήταν διαχρονική, είναι προφανές ότι οι συμμετέχοντες στο τέλος του πειράματος εκτός από εμπειρότεροι χορωδοί ήταν και κατά πέντε έτη μεγαλύτεροι σε ηλικία, στοιχείο το οποίο είχε ιδιαίτερη σημασία στη διαμόρφωση συγκεκριμένων αποτελεσμάτων, κυρίως αυτών που αφορούσαν τη μουσική ανάγνωση και τη φωνητική τεχνική, όπως θα δούμε σε επόμενες ενότητες.

Τα μαθήματα της χορωδίας είχαν συχνότητα δύο φορές την εβδομάδα και διάρκεια 90 λεπτά. Επιπλέον, εφαρμόστηκε ένα ετήσιο 7ήμερο *masterclass*, κάθε πρώτη εβδομάδα του μήνα Σεπτεμβρίου, με καθημερινή τρίωρη πρόβα, όπου γινόταν

διδασκαλία νέου ρεπερτορίου και μαθήματα φωνητικής τεχνικής από προσκεκλημένη καθηγήτρια φωνητικής.

Κάθε χορωδός είχε ατομική καρτέλα, όπου αναγραφόταν η ηλικία του, οι πιθανές μουσικές του γνώσεις, η ομάδα φωνών που τραγουδούσε το συγκεκριμένο έτος στη χορωδία. Στο τέλος κάθε ακαδημαϊκού έτους συμπληρωνόταν μια αξιολόγηση από τη διδάσκουσα κατόπιν ακρόασης των χορωδών σε φωνητικά τρίο ή κουαρτέτα, και τηρούνταν σημειώσεις αναφορικά με την πρόοδο της φωνητικής τεχνικής, το στάδιο της φωνητικής ανάπτυξης (π.χ. μεταφώνηση), την επίδοση στο φωνητικό τρίο ορθοτονία (*intonation*), αναπνοές, μουσικό φραζάρισμα, δυναμικές), και την επίδοση, αρχικά στην αναγνώριση των στοιχείων της μουσικής παρτιτούρας και στα δύο τελευταία έτη στην εκ πρώτης όψης ανάγνωση ενός σύντομου μέρους χορωδιακού έργου.

Τα στοιχεία που προέκυψαν από τις ατομικές καρτέλες απεικόνισαν το διάγραμμα της πρόοδου του κάθε χορωδού καθώς και τη συλλογική πρόοδο της χορωδίας στα προαναφερθέντα γνωστικά αντικείμενα.

Στην πρώτη τριετία της έρευνας εφαρμόστηκαν τόσο άτυπες όσο και τυπικές μορφές μάθησης σε μια σχέση σταδιακής μείωσης των πρώτων και αντίστοιχης αύξησης των δεύτερων μέσα από ένα προσχεδιασμένο μοντέλο, αντικατάστασης κάθε διδασκόμενης έννοιας με άτυπη μορφή με την αντίστοιχη τυπική της. Για παράδειγμα, η διδασκαλία της έννοιας του *crescendo - diminuendo* ξεκίνησε με παλαμάκια (από την νιχάλα στη βροχή κ.λπ.) προχώρησε στην απεικόνιση της μουσικής έννοιας στο πεντάγραμμα και στην αποκλειστική χρήση της ορολογίας και της έννοιας από το πεντάγραμμα.

Στον παρακάτω πίνακα 1 φαίνεται το ποσοστό των παιδιών που είχαν μουσικές γνώσεις κατά την αρχική εγγραφή τους στη χορωδία το 2006. Μόλις 9 παιδιά (24%) μάθαιναν κάποιο μουσικό όργανο (σε ωδείο ή με ιδιαίτερα μαθήματα), ποσοστό το οποίο έφτασε στο 84% στην αρχή του 5^{ου} έτους του πειράματος το 2010. Η στατιστικά σημαντική αυτή αύξηση συνδέεται άμεσα με το μουσικό ερέθισμα που δέχθηκαν τα παιδιά στη χορωδία, το οποίο τα ώθησε να ασχοληθούν με τη μουσική μέσω της εκμάθησης ενός μουσικού οργάνου, αλλά και μέσω της εγγραφής τους στα δύο τελευταία έτη σε τμήματα λυρικού τραγουδιού, όπως αναφέρεται διεξοδικά παρακάτω.

Πίνακας 1. Μουσικές γνώσεις χορωδών

Μουσικές Γνώσεις	2006		2007		2008		2009		2010	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ναι	9	24,0	19	51,0	23	62,0	29	78,0	31	84,0
Όχι	28	76,0	18	49,0	14	38,0	8	22,0	6	16,0
Σύνολο	37	100, 0	37	100, 0	37	100, 0	37	100, 0	37	100, 0

Ο μέσος όρος ηλικίας των παιδιών το 2006 ήταν 9,3 έτη. Τα πιο μεγάλα ήταν μαθητές της Α΄ Γυμνασίου και τα μικρότερα της Γ΄ Δημοτικού. Κανένα δεν είχε προηγούμενη συστηματική χορωδιακή εκπαίδευση, ενώ όλα είχαν εισαχθεί στη χορωδία κατόπιν ακρόασης και ήταν καλλίφωνα.

Από το πρώτο μάθημα εφαρμόστηκε η μέθοδος της διδασκαλίας του χορωδιακού έργου με τα εξής εργαλεία:

1. Χρήση χορωδιακής παρτιτούρας
2. Προετοιμασμένο προφορικό ερωτηματολόγιο για κάθε διδασκόμενο τραγούδι, το οποίο ωθούσε συστηματικά στην αναγνώριση των στοιχείων που αναγράφονται στη χορωδιακή παρτιτούρα (λ.χ. η αναγνώριση του πενταγράμμου που διαβάζει η κάθε ομάδα φωνών (πρώτη φωνή - δεύτερη φωνή), η αναγνώριση των σημείων της μουσικής στίξης: επανάληψη, δυναμικές, παύσεις, καθώς και στοιχεία μουσικής ανάγνωσης, αρχικά ρυθμικά, όπως η αναγνώριση των παύσεων και των αξιών των νοτών και κατόπιν μελωδικά, όπως η μουσική ανάγνωση Α΄ όψης προεπιλεγμένων απλών μελωδικών γραμμών του έργου, λ.χ. ένα σημείο διαβατικής ανοδικής ή καθοδικής πορείας.
3. Διδασκαλία κάθε νέας έννοιας χωριστά και αφού παρατηρείτο εμπέδωση στην εκάστοτε προηγούμενη. Για παράδειγμα, πρώτα διδάχθηκαν τα είδη των δυναμικών ανά βαθμίδες (*p*, *mp*, *mf*, *f*) και όταν η χορωδία μπορούσε να τις αποδώσει πειστικά, έγινε η διδασκαλία των εννοιών του *crescendo* - *diminuendo*, η οποία προϋποθέτει καλό χειρισμό των πρώτων για να μπορέσει να αποδοθεί αποτελεσματικά.

Ο βαθμός αφομοίωσης των στοιχείων της παρτιτούρας ήταν ικανοποιητικός ήδη από το Α΄ έτος, όπως φαίνεται στον Πίνακα 2.

Πίνακας 2. Αναγνώριση στοιχείων παρτιτούρας

Αναγνώριση	2006		2007		2008	
	N	%	N	%	N	%
Μέτρια	3	8,0	1	2,5	1	2,5
Καλή	12	32,5	9	24,0	4	11,0
Πολύ καλή	18	48,5	19	51,5	21	57,0
Άριστη	4	11,0	8	22,0	11	29,5
Σύνολο	37	100,0	37	100,0	37	100,0

Η πρόοδος της μουσικής ανάγνωσης και του τραγουδιού σε τρίο / κουαρτέτα

Οι χορωδοί ήδη από τέλος του πρώτου έτους μπορούσαν να παρακολουθούν αλάνθαστα τη χορωδιακή παρτιτούρα, να αναγνωρίζουν και να εκτελούν μουσικά στοιχεία όπως: τα σημεία της επανάληψης, τις δυναμικές διακυμάνσεις, το ύφος (*staccato* - *legato*), τις αναπνοές, τις κορώνες, τον αριθμό του μέτρου που υποδείκνυε ο μαέστρος, τις αναγραφόμενες παύσεις με ρυθμική ακρίβεια.

Η εκ πρώτης όψεως μουσική ανάγνωση κατά τα δύο πρώτα έτη σημείωσε μια σταθερά χαμηλή επίδοση. Οι χορωδοί μπορούσαν να αποδίδουν σε εκ πρώτης όψεως ανάγνωση μελωδικές γραμμές μόνο σε ανιούσες ή κατιούσες φράσεις με διαδοχική μελωδική γραμμή. Τα μουσικά διαστήματα που μπορούσαν να αναγνωριστούν σε αυτό το στάδιο ήταν οι 2^η Μεγάλη και 2^η μικρή και τα καθαρά: οκτάβα, πέμπτες, τέταρτες κυρίως αυτές που είτε ξεκινούσαν είτε κατέληγαν στην τονική. Τα διαστήματα 3^η, 6^η και 7^η ήταν δυσκολότερο ή αδύνατο να αποδοθούν από τη συντριπτική πλειοψηφία των χορωδών και η αναγνώρισή τους άρχισε να εξελίσσεται κυρίως από το 3^ο έτος της έρευνας. Η μέθοδος μουσικής ανάγνωσης που εφαρμόστηκε από το πρώτο έτος ήταν η εξάσκηση στην εκ πρώτης όψεως ανάγνωση ενός προεπιλεγμένου σύντομου και απλού αποσπάσματος του διδασκόμενου έργου για 7 - 10 λεπτά σε κάθε πρόβα.

Πίνακας 3. Ανάγνωση παρτιτούρας

Ανάγνωση	2006 - 7		2007 - 8		2008 - 9		2009 - 10		2010 - 11	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Μέτρια	29	78,0	23	62,0	14	38,0	3	8,0	1	2,5
Καλή	6	16,0	11	30,0	16	43,0	12	32,5	9	24,0
Πολύ καλή	2	6,0	3	8,0	5	13,5	18	48,5	19	51,5
Άριστη	0	0,0	0	0,0	2	5,5	4	11,0	8	22,0
Σύνολο	37	100,0	37	100,0	37	100,0	37	100,0	37	100,0

Όπως φαίνεται στον παραπάνω Πίνακα 3, τα ποσοστά της αρχικής επίδοσης στην εκ πρώτης όψεως ανάγνωση δεν συμβαδίζουν με τα αντίστοιχα της αναγνώρισης και εκτέλεσης των λοιπών στοιχείων της παρτιτούρας. Αξιοσημείωτη πρόοδος παρατηρείται στο τέλος του τρίτου έτους, όπου σημειώνεται μια γεωμετρική άνοδος του ποσοστού των χορωδών που μπορούν πλέον να αποδίδουν από καλά έως άριστα την εκ πρώτης όψεως ανάγνωση μιας μελωδικής γραμμής, ιδιαίτερα από τα παιδιά που ήταν στην ανώτερη ηλικιακή ομάδα (15 - 16 ετών).

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της εκμάθησης της μελωδικής γραμμής του έργου, εφαρμόστηκε αρχικά η άτυπη μορφή μάθησης δια της μίμησης της φωνής της διδάσκουσας. Η άτυπη αυτή μέθοδος είχε εφαρμογή τόσο κατά τη φωνητική προθέρμανση όσο και στην πρόβα. Μελωδικά ή ρυθμικά στοιχεία του διδασκόμενου έργου αποτελούσαν επιμέρους ασκήσεις κατά την προθέρμανση, ώστε ο χορωδός να τα αντιμετωπίσει προετοιμασμένος κατά τη διδασκαλία του έργου που ακολουθούσε. Όσο πιο μικροί σε ηλικία οι χορωδοί τόσο πιο αποτελεσματική ήταν η απόδοσή τους αποκλειστικά δια της μίμησης, καθόσον παρατηρείτο εξαιρετική ικανότητα απομνημόνευσης με ταχύτητα και άριστη απόδοση στις λεπτομερείς παρατηρήσεις της διδάσκουσας.

Επιπλέον, η χρήση των χειρονομιών του Z. Kodály αποτέλεσε ένα ιδιαίτερα χρήσιμο άτυπο εργαλείο, καθώς συντέλεσε στην απομνημόνευση των μουσικών διαστημάτων και στην ανάγνωση μελωδικών γραμμών από το χέρι του μαέστρου, ενώ αποτέλεσε και το πρώτο στάδιο ανάγνωσης *prima vista* χωρίς παρτιτούρα.

Η μέθοδος της μίμησης στην εκμάθηση της μελωδικής γραμμής άρχισε να καθίσταται προβληματική όσο το ρεπερτόριο γινόταν απαιτητικότερο και τα τραγούδια μακρύτερα σε διάρκεια. Ο μη στροφικός χαρακτήρας, η συνθετότητα της αρμονικής δομής, η ξένη γλώσσα του στίχου άρχισαν σταδιακά να μην υποστηρίζονται αποτελεσματικά από τη μίμηση - αποστήθιση. Η ταχύτητα εκμάθησης σημείωνε δραματική πτώση και το ενδιαφέρον των επιμέρους ομάδων φωνών εξανεμιζόταν όταν η διδάσκουσα αφιέρωνε μεγάλα χρονικά διαστήματα στην εκμάθηση αποκλειστικά δια της μίμησης μιας μακριάς και σύνθετης μελωδικής γραμμής, σε μια συγκεκριμένη ομάδα φωνών, για παράδειγμα στις άλτο. Η μέθοδος που δοκιμάστηκε στο στάδιο αυτό, ήταν αυτή της ταυτόχρονης ανάγνωσης *prima vista* μιας μικρής και μελωδικά βατής ενότητας του έργου. Το αποτέλεσμα από την πρώτη του εφαρμογή ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικό. Οι χορωδοί μπόρεσαν να διαβάσουν *ομαδικά* σωστά ή πολύ κοντά στο σωστό τη μελωδική γραμμή της ομάδας της φωνής τους. Ατομικά ένιωθαν πιο ανασφαλείς, ιδιαίτερα οι νεότεροι σε ηλικία και οι μουσικά πιο αδύνατοι, αλλά η *ομαδική* εκ πρώτης όψεως ανάγνωση έφερε ένα ιδιαίτερα ενθαρρυντικό αποτέλεσμα. Η πρακτική αυτή άρχισε να εφαρμόζεται συστηματικά σε κάθε πρόβα και μέσα σε ένα τρίμηνο η πρόοδος των χορωδών είχε φτάσει στο σημείο να μπορούν να διαβάσουν *prima vista* στο σύνολό τους τις μελωδικές γραμμές του χριστουγεννιάτικου ρεπερτορίου που ετοίμασε η χορωδία το 2008.

Ο χρόνος που γινόταν η ομαδική εξάσκηση στην εκ πρώτης όψεως ανάγνωση κάθε νέου έργου ήταν 7-10 λεπτά. Τα δυσκολότερα σημεία ξεκαθαριζόταν ανά φωνή, αλλά η διδασκαλία εκμάθησης του έργου είχε αποκτήσει πλέον ένα νέο, ταχύτερο ρυθμό που επέτρεπε την εκμάθηση δυσκολότερων και αριθμητικά περισσότερων έργων σε σχέση με αυτά των προηγούμενων ετών. Επιπλέον, η πρόκληση της ανάγνωσης άγνωστου μουσικού κειμένου άρχισε να αποτελεί το πιο ενδιαφέρον τμήμα της πρόβας για τους χορωδούς.

Η πρόοδος της φωνητικής τεχνικής - μουσικής ερμηνείας

Ως προς το γνωστικό αντικείμενο της φωνητικής αγωγής, η φωνή της διδάσκουσας αποτέλεσε αρχικά το βασικό όργανο καθοδήγησης, καθώς οι χορωδοί μιμούνταν το χρώμα, το ύφος, τις δυναμικές και την κεφαλική τοποθέτηση του ήχου που τους παρουσίαζε με τη φωνή της. Στο τέταρτο και πέμπτο έτος της έρευνας ο μέσος όρος ηλικίας ανέβηκε στα 13,7 έτη προέκυψε το φυσικό φαινόμενο της μεταφώνησης στην πλειοψηφία των χορωδών, τόσο των αγοριών όσο και των κοριτσιών. Στη φάση αυτή η μέθοδος της διδασκαλίας δια της μίμησης άρχισε να γίνεται ιδιαίτερα αναποτελεσματική ακόμη και προβληματική, κυρίως για τα αγόρια. Τα αγόρια άλλαζαν γκάμα φωνής, τα κορίτσια είχαν τα συμπτώματα της τονικής αβεβαιότητας στην ψηλή περιοχή τους, ενώ άρχιζαν να διαμορφώνουν προσωπική χροιά και χρώμα φωνής, και όλα αυτά καθιστούσαν μη λειτουργική τη μίμηση της φωνής του μαέστρου. Η φωνητική καθοδήγηση στο στάδιο αυτό άρχισε να διαμορφώνεται μέσα από τη μέθοδο της επεξήγησης και της υπόδειξης της τεχνικής που πρέπει να εφαρμόζεται φωνητικά π.χ. διαφραγματική τεχνική, εσωτερικό χαμόγελο, χαμηλή γλώσσα, ανοιχτός λάρυγγας, ήταν έννοιες που επεξηγήθηκαν αναλυτικά και οι χορωδοί εφαρμόζαν αντίστοιχα τις οδηγίες. Η λειτουργική χρήση της αφηρημένης σκέψης σε συνδυασμό με την εμπειρική γνώση που προϋπήρχε συντέλεσαν στη

συνειδητή ανάπτυξη της ατομικής φωνητικής των χορωδών. Οι χορωδοί αντιλαμβάνονται πλέον την λειτουργία του διαφράγματος, τα κεφαλικά τους ηχεία, χρησιμοποιούν συνειδητά τη χαμηλή γλώσσα, τα ψηλά μάγουλα, στο χαλαρό και χαμηλό σαγόνι με πλήρη έλεγχο της διαμόρφωσης του ήχου τους, αντιλαμβάνονται το ρόλο της κατάλληλης στάσης του σώματος, και αποκτούν ολοένα και αποτελεσματικότερο αυτοέλεγχο της εισπνοής και κυρίως της εκπνοής κατά το τραγούδι.

Κατά τα δύο τελευταία έτη, τόσο στις πρόβες όσο και στο ετήσιο *masterclass* η προσκεκλημένη καθηγήτρια φωνητικής εφαρμόζε εκτενείς φωνητικές ασκήσεις για την ανάπτυξη της φωνητικής γκάμας, την κεφαλική τοποθέτηση της φωνής, την παραγωγή ομοιογενών φωνέντων, την τεχνική απόδοσης των δυναμικών διακυμάνσεων μιας μελωδικής γραμμής, στοιχεία τα οποία οι χορωδοί τώρα αντιλαμβάνονται και εφαρμόζουν συνειδητά και όχι μιμητικά. Οι ατομικές επισημάνσεις στον κάθε χορωδό, είχαν ιδιαίτερα ενθαρρυντικά αποτελέσματα. Στα παιδιά της εφηβείας αρέσει η ατομική καθοδήγηση γιατί τα βοηθά να συνειδητοποιούν τη μοναδικότητα της φωνής τους και τα συγκεκριμένα ζητήματα που αφορούν την καλλιέργεια της δικής τους φωνής. Ως αποτέλεσμα αυτής της πρακτικής συνολικά 11 από τα 37 παιδιά άρχισαν φωνητική στο ωδείο με δική τους πρωτοβουλία είτε αφήνοντας το μουσικό όργανο που ήδη σπούδαζαν είτε ως δεύτερο όργανο.

Ο συνδυασμός της ανάπτυξης της ικανότητας ανάγνωσης *prima vista* και της φωνητικής καλλιέργειας, συντέλεσε στην ανάπτυξη της ομαδικής ικανότητας της χορωδίας να μπορεί όχι μόνο να αποδίδει με φυσικότητα τα διάφορα ύφη χορωδιακών έργων αλλά και να τραγουδάει εκτενή έργα *a cappella* καθώς και έργα διευρυμένης τονικότητας ή ατονικά. Η παρτιτούρα σε τέτοιου είδους έργα είναι αναντικατάστατος βοηθός του χορωδού. Τα *clusters*, οι τενούτες για πολλά μέτρα νότες, οι ασύμμετρες παύσεις και τα μεγάλα μελωδικά διαστήματα αποδίδονται αρτιότερα με σημαντικά μικρότερες πιθανότητες λάθους, όταν ο χορωδός μπορεί να διαβάζει την παρτιτούρα. Δια της μελωδικής αποστήθισης ο χορωδός νιώθει ανασφάλεια όταν του διαφεύγει στιγμιαία κάποιο σημείο του έργου, αδυνατεί να κατανοήσει την αρμονική συνήχηση της πολυφωνίας του έργου που εκτελεί, δε μπορεί να αποδώσει ικανοποιητικά τη μουσική ερμηνεία του έργου, λ.χ. πώς θα αποδώσει μια διαφωνία και τη λύση της, όταν δε γνωρίζει τι είναι διαφωνία και πώς λύνεται; Πώς θα αποδώσει μελωδικά το κορύφωμα μιας μουσικής φράσης όταν δε μπορεί να αντιληφθεί το ρόλο της δικής του φωνής στην αρμονία του πολυφωνικού έργου;

Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα της έρευνας ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα. Η καθεαυτή πρόοδος της μουσικής επίδοσης της χορωδίας ως μουσικό σύνολο ήταν το πιο ορατό στοιχείο της επιτυχίας της μεθόδου. Η χορωδία κατάφερε σε πέντε χρόνια να περάσει από το μονοφωνικό (*unison*) χορωδιακό τραγούδι στο πεντάφωνο ατονικό (*atonal*) *a cappella*. Μάλιστα κατά τα τρία τελευταία έτη του πειράματος απέσπασε σε αντίστοιχους διεθνείς διαγωνισμούς στον Καναδά, τη Ρωσία και τη Γερμανία ισάριθμα χρυσά μετάλλια. Ένα έτος μετά την ολοκλήρωση του πειράματος αναδείχθηκε καλύτερη χορωδία του *9th Competition Venezia in Musica Choir* (2011).

Μερικά από τα επιμέρους συμπεράσματα της έρευνας συνοψίζονται στα εξής:

- Η χρήση της παρτιτούρας από την πρόωμη επαφή του παιδιού με το τραγούδι επιταχύνει τη διαδικασία ανάπτυξης της ικανότητας μουσικής ανάγνωσης.
- Οι άτυπες μορφές μάθησης της μίμησης – αποστήθισης χορωδιακής μουσικής παρουσιάζουν ένα φθίνον αποτέλεσμα σε σχέση με την άνοδο της ηλικίας και την αύξηση του βαθμού δυσκολίας του διδασκόμενου ρεπερτορίου και σταδιακά μετατρέπονται σε ανεπαρκείς, ακόμη και προβληματικές, καθιστώντας αναγκαία την ανάπτυξη της ικανότητας μουσικής ανάγνωσης, η καλλιέργεια της οποίας ξεκινά από το αρχικό στάδιο της χορωδιακής εκπαίδευσης.
- Η άτυπη μορφή διδασκαλίας φωνητικής αγωγής δια της μίμησης της φωνής του διδάσκοντος καθίσταται αναποτελεσματική, όταν οι χορωδοί αρχίζουν να διανύουν το στάδιο της μεταφώνησης και εξής.
- Η ικανότητα ανάγνωσης της παρτιτούρας αποτελεί ένα ιδιαίτερα χρηστικό εργαλείο στην ικανότητα άριστης απόδοσης ενός χορωδιακού έργου τόσο μελωδικά όσο και ερμηνευτικά.

Προτάσεις για το μέλλον

Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα της έρευνας, τα οποία είχαν ως υποκείμενά τους μαθητές Δημοτικού και Γυμνασίου, με την πραγματική κατάσταση που παρατηρείται στο μάθημα της μουσικής του σύγχρονου ελληνικού σχολείου, στον τομέα που αφορά τη φωνητική καλλιέργεια των Ελλήνων μαθητών, θα μπορούσαν να παρατεθούν οι παρακάτω προτάσεις, οι οποίες ίσως δώσουν έναυσμα για προβληματισμό και κάποιες καινοτόμες δράσεις σε μελλοντικούς εκπαιδευτικούς σχεδιασμούς διδασκαλίας του μαθήματος της μουσικής στο ελληνικό σχολείο:

- Η μουσική ανάγνωση να αποτελεί έναν από τους πρωταρχικούς στόχους του μαθήματος της μουσικής, ως βασικό στοιχείο τυπικού μουσικού γραμματισμού των μαθητών. Το αποτέλεσμά της είναι ισόβιο και ο μαθητής μεταβαίνει από το ρόλο του παπαγάλου στο ρόλο του γνώστη.
- Η φωνητική εκπαίδευση των καθηγητών μουσικής να αποτελεί μέρος των ακαδημαϊκών τους σπουδών, ώστε να είναι σε θέση να μπορούν να διδάξουν ομαδικό τραγούδι και ομαδική φωνητική αγωγή στο σχολείο. Με τον τρόπο αυτό θα μειωθεί δραστικά το ποσοστό φάλτσων ενηλίκων, λόγω απουσίας φωνητικής καλλιέργειας των μαθητών στο σχολείο (Μαστροσάββα, 2014).
- Το τραγούδι να αποτελεί κεντρικό άξονα του μαθήματος τη μουσικής, οργανωμένο μεθοδικά, με σεβασμό στην έκταση της παιδικής φωνής ανάλογα με την ηλικία, στο περιεχόμενο του στίχου του ανάλογα με τα πνευματικά ενδιαφέροντα του μαθητή, στην ποιότητά του ως μουσική σύνθεση, ώστε ο μαθητής να προσεγγίζει μια κατά το δυνατόν ευρύτερη γκάμα αυθεντικής κλασικής ελληνικής και διεθνούς χορωδιακής μουσικής.
- Το μάθημα της χορωδίας να ενταχθεί στο ωρολόγιο πρόγραμμα τόσο στην Α΄ Βάθμια όσο και στη Β΄ Βάθμια εκπαίδευση και να εφαρμοστεί ένα οργανωμένο ρεπερτόριο για κάθε βαθμίδα που θα βοηθήσει τους μαθητές να μάθουν να τραγουδούν πολυφωνικά, να χρησιμοποιούν τη γκάμα της κεφαλικής τους φωνής και να διευρύνουν τους πνευματικούς τους ορίζοντες μέσα από τη μουσική κουλτούρα που θα διαμορφώνουν από το μάθημα της μουσικής.
- Το μάθημα της μουσικής να αποκτήσει μια αξιοπρεπέστερη θέση στο σύστημα της ελληνικής εκπαίδευσης μέσω του πρίσματος της τυπικότητάς του. Έτσι θα

απαγκιστρωθεί από την επιστημονική πενία που το χαρακτηρίζει σήμερα, φθάνοντας στο σημείο να του αποδίδεται ο όχι και τόσο κολακευτικός τίτλος της «ώρας του παιδιού», διότι ο μαθητής δε βρίσκει εκπαιδευτικό έρεισμα σε αυτό με τον αποκλειστικά άτυπο τρόπο που διδάσκεται στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο.

Βιβλιογραφία

- Ashworth Bartle, J. (1993). *Lifeline for Children's Choir Directors*. Toronto: Gordon Thompson Music.
- Choksy, L. (1974). *The Kodaly Method. Comprehensive Music Education from Infant to Adult*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall INC.
- Μαστροσάββα, Ρ. (2014). Μαθαίνουμε φάλτσα από φάλτσες δασκάλες και όλοι γκαρίζουμε δυνατά! *Εφημερίδα Καθημερινή*, 22.9.2014.